Kırıkkale Balışeyh Dikmen Köyü Camii
Kırıkkale Balışeyh Dikmen Village Mosque

Ali KILCI[*]

Özet

Balışeyh Dikmen köyü XIX. Yüzyılda, Develizâde Hac İbrahim Ağa'nın ailesiyle birlikte buraya yerleşmesi ile kurulmuştur. Köyün nüfusu artınca, dini ihtiyacın karşılanması için İbrahim Ağa bu camiyi yaptırmıştır. Bir vakıf kurmuştur. İbrahim Ağa köyde caminin yanında kendine bir konak ve bir köy de odası yaptırmıştır. Kalecik Selçuklu Köprüsünün tamirine yardımcı olmuştur. Dikmen köyünde 1895/1896 yaptırılan caminin içindeki kalemişi süsleme ve yazılar Ali Vefâ Efendi isimli bir sanatçının eseridir. Boyuna dikdörtgen planlı kagir bir yapı olan caminin üzeri ahşap çatı ile örtülüdür. Caminin yapımında düzgün kesme taş ve ahşap kullanılmıştır. Dıştan sade görünümlü bir yapıdır. Güney ve kuzey cepheleri kapalı olan Dikmen Köyü Camisi, doğu ve batı cephelerindeki pencerelerle dışa açılır. Dikmen Köyü Camisi süslü ahşap tavanı ve kalem işi süslemeleriyle çevrenin en fazla bezemeye sahip yapısıdır. Dikmen köyü camisinin tarihini incelerken, Orta Anadolu'daki köylerinden birinin kuruluşunu takip ederek hikâyesini de öğrenmiş oluyoruz. Caminin yanında mezarı bulunan, Develizâde Hacı İbrahim Ağa'nın kimliği konusu da aydınlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Dikmen, Vakıf, Cami, Hacı, Kalemişi.*

[*] VGM Emekli Sanat Tarihçi, alikilci51@gmail.com, ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2739-177X.

DOI: 10.32704/9789751751683.2024.0442

Abstract

Balışeyh Dikmen village was founded in the 19th century, when Develizâde Hac İbrahim Ağa settled here with his family. When the population of the village increased, İbrahim Ağa had this mosque built to meet the religious needs. He established a foundation. İbrahim Ağa had a mansion and a village room built for himself next to the mosque in the village. He helped repair the Kalecik Seljuk Bridge. The hand-drawn decorations and inscriptions inside the mosque built in 1895/1896 in Dikmen village are the work of an artist named Ali Vefâ Efendi. The mosque, which is a masonry structure with a longitudinal rectangular plan, is covered with a wooden roof. Smooth cut stone and wood were used in the construction of the mosque. It is a simple-looking building from the outside Dikmen Village Mosque, whose south and north facades are closed, opens to the outside with windows on the east and west facades. Dikmen Village Mosque is the most decorated structure in the area with its ornate wooden ceiling and hand-carved decorations. While examining the history of the Dikmen village mosque, we also learn its story by following the establishment of one of the villages in Central Anatolia. The identity of Develizâde Hacı Ibrahim Ağa, whose grave is located next to the mosque, is also clarified.

Keywords: *Dikmen, Faundation, Mosque, Hac, Hand-Carved.*

1. GİRİŞ

Bu çalışma XIX. Yüzyıl sonlarında Orta Anadolu'da yeni bir köy kuran zengin kişinin ahalinin dini ihtiyaçları için burada yaptırdığı cami ele alınacaktır. Camiyi yaptıran Develizâde Hacı İbrahim Ağa büyük bir taşımacı işletmesi sahibi olarak bölgenin nakliye işlerini yürütmektedir. Devletin yapımında zorlandığı bir köprünün masraflarının çoğunluğunu karşılayan bir kişidir. Yaptırdığı cami de maddi gücünün elverdiği şekilde özenle süslenen, küçük ama biblo gibi bir eser olarak günümüze kadar gelmişitir.

2. KIRIKKALE TARİHİ

Kırıkkale bölgesinde Türklerden önceden de insanların yaşıyordu. Yapılan kazı ve araştırmalarda bölgede Hitit öncesine kadar inen yerleşimler bulunmuştur. Kırıkkale ve çevresinde Ancak Keskin ve Kalecik şehirleri dışında tarihi bir yerleşme yoktu. Türklerden önce bu şehirler ve çevrelerinde ağırlıklı olarak Rumlar ve Ermeniler yaşıyordu. Bu şehirlerin dışında çevrede Anadolu'nun XI. Yüzyılda fethedilmesi ile gelen askerlerin dışında XII. yüzyıldan itibaren Orta Anadolu'da Türk yerleşimi başlamış olmalıdır. Fetihten sonra başlayarak, yakın zamanlara kadar devam eden yüzlerce yılda, Türkler çeşitli oymak ve gruplar halinde bölgeye gelmiş, önce konargöçer, olarak dolaşırken daha sonra köylere yerleşmişlerdir. Bölgenin yerleşim tarihini Avşar, Eymür, Yazır, Yiva gibi Oğuz boylarının ismini taşıyan köylere bakarak aramak gerekir. (A. Kankal 1998:237)

Kırıkkale ili İç Anadolu Bölgesinin Orta Kızılırmak bölümünde yer alır. Kırıkkale önceleri Keskin'e bağlı bir köy iken, buraya kurulan MKE fabrikaları sayesinde gelişerek 1944 yılında Ankara'nın bir ilçesi olmuştur. Aldığı yoğun göçlerle nüfusu artarak büyüyen Kırıkkale 1989 yılında Ankara'dan bölünerek, müstakil il haline getirilmiştir. Çevresinde bulunan Keskin, Delice, Sulakyurt ilçeleri ile Bahşılı, Balışeyh, Çelebi, Karakeçili ve Yahşihan gibi bucaklar ilçe olarak Kırıkkale'ye bağlanmıştır.

3. BALIŞEYH TARİHİ

Balışeyh İlçesi adını, "Oğuz Kayı Beyi Ertuğrul Gazi'nin yakın arkadaşı Şeyh Edebali'nin diğer adı olan Balı – Şeyh'ten almıştır." (D.Özgür 2019 :8) şeklinde, resmi kurumların da yaygın olarak kullandıkları bir bilgi vardır. Benzerlik sebebiyle yapılmış yakıştırmadan ileri gitmeyen bu teze karşılık, Balışeyh isminin kaynağını bir efsaneye dayandırıyoruz. Sungurlu Demirşeyh Köyünde bulunan Demirşeyh Türbesi hakkında köylülerden vaktiyle dinlediğimiz efsaneye göre fetih için Şeyh Mehmet isimli genç bir komutasındaki Horasan erenleri ordusu Anadolu'ya gelmiştir. Ordunun üstündeki bir bulut sürekli onlarla birlikte ilerlemektedir. Orduda onun Balı Şeyh ve Sarı Şeyh isimli ağabeyleri de vardır. Bu üç kardeşten ilk önce Balışeyh burada şehit olur. Çorum tarafına ilerleyen ordunun komutanı Şeyh Mehmet şehit olur. Şehit olduğu yere üzerlerinde dolaşan bulut göktaşı olarak düşer. Demirşeyh diye meşhur olan bu yerdeki Şeyh Mehmed'in mezarının üzerine yapılan türbe günümüzde ziyaret yeridir.[2] Oradan batıya doğru ilerleyen orduda Sarı Şeyh de şehit düşer. Üç kardeşin şehit düştükleri yerler onların adını taşır. Balışeyh ilçesine ismini veren Balışeyh'in mezarı Ballı Şeyh Camisi yanındadır. Demirşeyh halen Sungurlunun bir beldesidir. Sarı Şeyh'in mezarı Çorum Merkeze bağlı Sarışeyh Köyünde bulunmaktadır. (A. Kılcı, 1985:179)

Balışeyh ilçe olmadan önce, idari olarak çeşitli değişiklikler geçirmiştir. Osmanlı

[2] Çorum Alaca Mahmudiye Köyünde kalıntıları bulunan "Karahisar-ı Demürlü" ismini Demişeyh'ten alır.

devrinde, XVI. yüzyıldan sonlarından itibaren Sulakyurt ve Delice ilçeleri ile birlikte, ilçe arazisinin çoğu kısımları "Kalecik Keskini" isimli muhtemelen seyyar kadılığı olan bir kaza olarak yönetiliyordu. Bu ilçe sonraları nahiye olarak Kırşehri Sancağı'na bağlı idi. (Kankal,1998:236) İlçe arazisinde önceleri sınırlı bir yerleşim varken, XVII yüzyılda çeşitli boylar gelmeye başlamıştır. Önceleri bu boylar güneydoğu Anadolu'da iken XVII. yüzyıldan itibaren batıya göçüp önce Bozok, daha sonra orta Anadolu'ya gelmişler, çeşitli köyleri kurmuşlardır. (Y. Altın-E. Yenal 2014:100) Bunlar arasında Oğuzların Bayat boyundan Türkmen Taifesinden Pehlivanlı aşireti Balışeyh'de çeşitli beylerinin idaresinde köyler kurmuşlardır. Bunlar Abdurrahman Beyobası, Mehmet Beyobası, Hüseyin Beyobası, Kenan Beyobası, Gazi Beyobası, Halil Beyobası, Battal Beyobası gibi beylerin adını taşımaktadır. (C. Türkay 1979:135; A. Kankal 1998:235; B. Şimşek 2012:14'den BOA TD 155:140)

Orta Anadolu'da yerleşen en önemli Türkmen oymaklarından biri Pehlivanlı Oymağı'dır. Pehlivanlı Oymağı kendisine özgü gelenek ve göreneklerle, kültür unsurlarını yakın zamanlara kadar bünyesinde taşımıştır. Bu yönüyle araştırmacılar Kırıkkale ve çevresinde yerleşen Türkmen aşiretlerinin zaman içindeki değişimini Pehlivanlı aşireti üzerinden incelemeleri mümkündür. Pehlivanlı Oymağı Keskin, Balışeyh ve Sulakyurt çevresine yerleşmeden önce Orta Anadolu, Uzun Yayla ve Rakka çizgisinde kışlak ve yaylakları arasında gidip geldikleri, aynı zamanda Anadolu'daki Kervan yolları üzerinde, kervan ve taşıma işlerinden sorumlu oldukları görülmektedir. Orta ve Kuzey Anadolu'ya ulaşan kervan yollarında da etkin görevler aldıkları düşünülebilir. (A. Yalçın-H.Yılmaz 2002:1) Söz ettiğimiz aşiret ve oymakların yanında bu bölgeye kendi iradeleri ile gelip yerleşmesinin yanında, devletin zorunlu iskâna tabi tuttuğu çeşitli aşiretlerce kurulan köyler de bulunmakta idi.

Önceleri Konya ve Erzincan'da bulunan Develi aşiretinin, "iki kola ayrılan Karkunluların bir kolunun Develi Karkun adını aldığını ve sonrada yerleşik hale gelince, daha çok develerle kömür taşıyıcılığı yapan bir kol olduğu" tarihi belgelerde kayıtlıdır. (C.Türkay 1979:75;A.Yalçın-H.Yılmaz 2002:23) Anadolu'nun bu bölgesine yerleşen, kervan düzenlenmesi ve taşıma işlerinden sorumlu olan Pehlivanlı oymağının, Orta ve Kuzey Anadolu'ya ulaşan kervan yollarında etkin görevleri olmuştur.. Develi oğulları da bu oymağın bir kolu olmalıdır.

Yörenin idari merkezi önceleri Pehlivanoğulları yönetimindeki Beyobası köyü imiş. Motorlu taşıtların çoğalmasıyla 1950'li yıllarda yapılan yeni kara yolu Balışeyh'in içinden geçirilmiştir. Bundan sonra bölgenin idari merkezi, Beyobası'ndan yanında büyüyen Balışeyh'e taşınmıştır. Kırıkkale 1989 yılında il olunca Balışeyh de ilçe merkezi olmuştur.

4. DİKMEN KÖYÜ VE DEVELİ ZADE İBRAHİM AĞA

Balışeyh'e 7 km. uzaklıktaki Dikmen köyü hafif engebeli bir arazide kurulmuştur. Çok büyük olmayan köyün halkı günümüzde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır.

Bölgenin ileri gelen şahsiyeti Hacı İbrahim Ağa deve sürüsü olan bir nakliyecidir. Muhtemelen Balışeyh'in Beyobası Köyünde doğmuştur. İbrahim Ağa'nın taşıdığı "Develi zade" lakabı boy olarak nakliyecilik yapan geniş bir aileden olduğunu gösterir. Kalecik Köprüsü tamirine 1858 yılında 40.000 kuruş para yarımında bulunması, oldukça zengini biri olduğunu gösterir. Köprü onların lakabı ile anılır. Dikmen köyünde cami, konak ve misafir odası yaptıran Hacı İbrahim Ağa 1915-16 yılında vefat etmiştir.

Köydeki incelemelerimiz sırasında köyün yaşlılarından biri camiyi yaptıran Develizâde El-Hac İbrahim Ağa'nın ailesiyle XIX. Yüzyıl sonlarında Beyobası köyünden yerleşmek için buraya geldiklerini, onlardan sonra diğer ailelerinin buraya gelerek yerleştiklerini, Develizâde İbrahim Ağa'nın asıllarının Kayseri Develili olduğunu söyledi. Ancak deve sürüsü sahibi olduğu bilinen İbrahim Ağa'nın taşıdığı "Develi" kelimesinin aslında bir memleket ismi olmadığı, bir meslek gurubuna mensup, boy adı olduğunu tarihi kaynaklar gösterir. Ancak Kalecik Köprüsünün yapım bedelinin büyük bir kısmının kendisi tarafından karşılanmasının sebebi onun develeriyle taşımacılık yaptığını gösterir. Kalecik Köprüsünün yapım bedelinin tamamının kendisi tarafından karşılanması onun develeriyle taşımacılık yaptığını göstermektedir.

Dikmen köyünün nüfusu artıp camiye ihtiyaç olunca İbrahim Ağa Cami bir yaptırmıştır. İbrahim Ağa ayrıca köyde kendine yaptırdığı konak ve köy odası günümüze kadar gelmiştir. Caminin yakınındaki bir kısmı yıkılan konak ve köy odasının mimari bakımdan nitelikli ve korunması gerekli birer mimari yapı olduğu görülür (Görsel 1) (H. Karpuz, 2021:11).

Görsel 1: Dikmen Köyü Camii ve solda köy konağı

Kalecik yakınındaki tarihi köprü Selçuklu devrinden itibaren Kızılırmak üstünden önemli bir geçiş yeri olmuştur. Timur ve Yıldırım Bayezid arasındaki mücadelede, Timur ordusunu engellemek için Osmanlıların yıktığı söylenir. Develerle taşıma yaptıran Dikmen köylü Hacı İbrahim Ağa'nın verdiği para ile köprü 7 gözlü olarak yeniden yapılarak günümüzdeki halini 1858 yılında almıştır. (C. Çulpan 1975:73) Köprüyü son gördüğümüz Eylül 2024 tarihinde Kara Yolları Genel Müdürlüğünce tamir ediliyordu.

Kızılırmak üzerindeki Develioğlu Köprüsü diye İbrahim Ağa'nın lakabıyla anılan Kalecik Köprüsü'nün tamirine İbrahim Ağa iki defa para yardımı yapmıştır. İlkinde 25.000, ikincisinde 15.000 kuruş vermiştir (Görsel 2-3) (Anonim 2016:33) Mezar taşındaki kitabeye göre Hacı İbrahim Ağa 1334/1915-16 yılında vefat etmiştir. Develi oğlu İbrahim Ağa'nın ailesi Cumhuriyet devrinde "Altıntop" soyadını almış.

Görsel 2-3: Kalecik Köprüsü ve kitabesi (Abdülkerim Erdoğan)

5. DİKMEN KÖYÜ DEVELİOĞLU CAMİİ

Dikmen köyü Develioğlu Camii, 1489 numaralı parselde, köyün ortalarında yer almaktadır. Ankara Kültür Varlıkları Bölge Kurulunun 21.08.2008 gün ve 3447 sayılı kararı ile Dikmen Köyü Camii korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir (Görsel 4-5).

Görsel 4-5: Caminin güney ve doğu cepheleri

Cami doğudan batıya doğru hafifçe yükselen, eğimli bir araziye yapılmıştır. Boyuna dikdörtgen planlı, çatılı, kâgir küçük bir yapıdır. Dışının sadeliğine karşılık içinin ahşap tavan ve duvarlarındaki kalem işi süslemeleri ile biblo gibi bir yapı olarak dikkat çeker. Yapılışından sonra çeşitli müdahaleler görmüş olmakla birlikte, günümüze kadar bütünüyle iyi korunmuş bir durumda ve yapıldığı şekli ile geldiği söylenebilir.

Caminin kapısındaki yapım kitabesi:

“ Mâşâallahü kâne sahib-ül hayrât vel-hasenât Develi zâde El-Hac İbrâhim Ağa 1313”/1895

İçerde kapının üstündeki boya ile yazılmış usta kitabesi:

“Ketb ve nakş el-mağrûf Tosyalı zâde Ali Vefâ Efendi 9 Rebiülevvel 1316”/28 Temmuz 1898

Camideki mihrabın iki yanında bulunan birer şamdanın üzerindeki vakıf kitabesi: “Develioğlu Hacı İbrâhim Ağa’nın vakfıdır. Sene 1318 “/1900-1901

Bu kitabelere göre cami 1895/96 yılında Develizâde El-Hac İbrâhim Ağa tarafından yaptırılmış, Tosyalı zâde Ali Vefâ Efendi isimli sanatçı tarafından 1898 yılında *içindeki kalem işi süsleme ve yazıları* tamamlanmıştır (Görsel 6-7).

Görsel 6-7: Caminin yapım ve nakkaş kitabeleri

Görevli Tayini Belgesi: Hitabet –-Nükud-u mezkurenin hasıl olan nemasının nısfı---ba hattı hümayun müceddeden kayd ile Süleyman Efendi ibni el-vakıf mümaileyh İbrahim ağaya tevcih----atik 19 Muharrem 327/10 Şubat 1909---Kalecik Kazasının Dikmân karyesinde Develizade el-hac İbrahim Ağanın müceddeden bina ve inşa etmiş olduğu Mescid-i şerif içün beşyüz kuruş nükudu vakfı-mücedded-Evkafı mümaileyhin bilâ tarih vakfiyesi 15 Rebiulahir 1322/29 Haziran 1904 tarihle kayden hülasa 1422 vakfiye .. mücedded Anadolu …140 (Görsel 8).

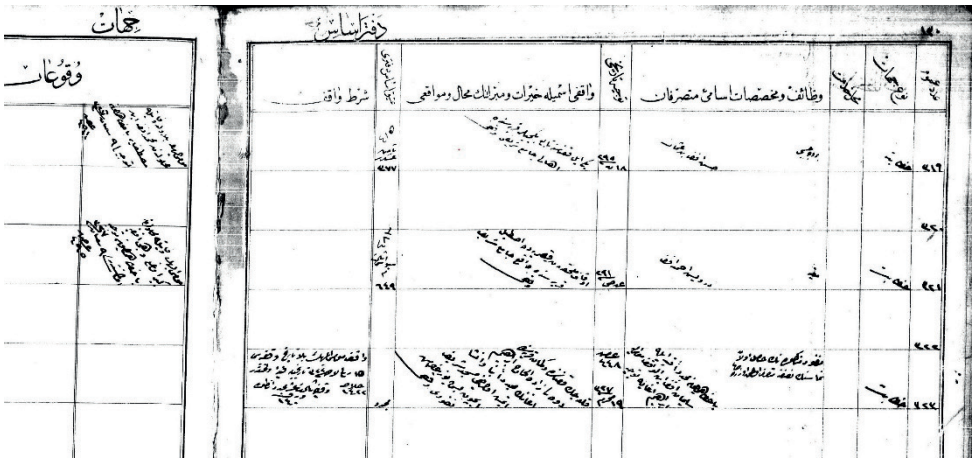

Görsel 8:10 Şubat 1909 tarihli belge (VGMA, 225/24/323)

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi fihristinde, 599/102/140 numarada 29 Haziran 1904 tarihinde kaydedilen Develi zade İbrahim Ağa’nın Dikmen Köyü Camisi vakfiyesi olduğu kayıtlıdır.(Bu vakfiye arşivde bulunamadı) Camiye hatip tayin edilmesi hakkında VGMA, 225/24/323 numarada kayıtlı 10 Şubat 1909 tarihli belgede(Şahsiyet Kaydı) vakfiyenin özeti verilmiştir. Bilgiye göre, Dikmen Köyüne Develi zade Hacı İbrahim

Ağa'nın yeni bir cami yaptırdığı, 500 kuruş parayı cami için vakfettiği, İbrahim Ağa'nın oğlu Süleyman Efendi'nin camiye hatip olarak tayin edildiği, ona ücret olarak, vakıf paradan elde edilecek gelirin yarısının ödeneceği kayıtlıdır (Görsel 9).

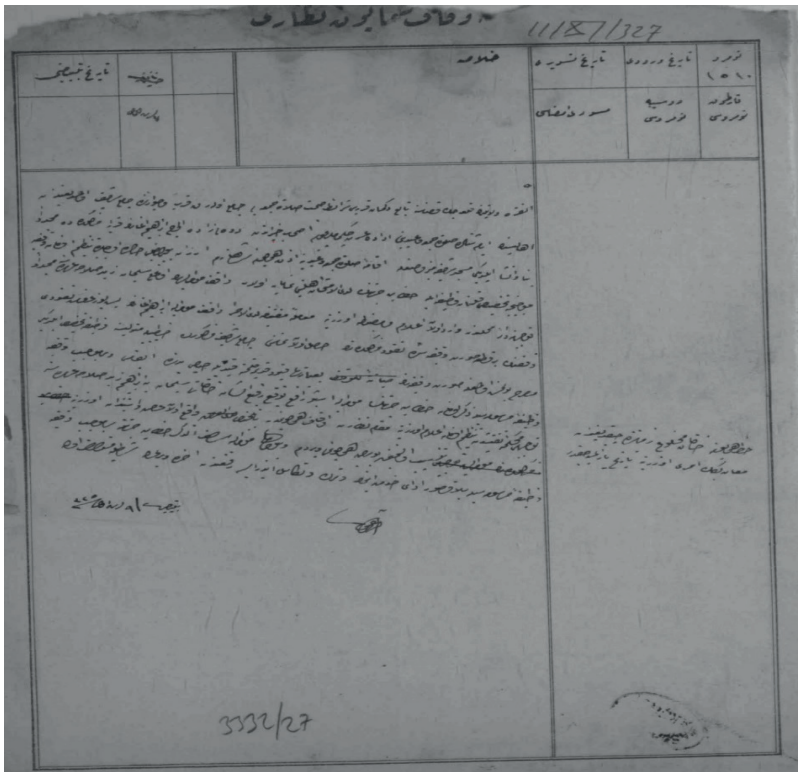

Görsel 9: 22 Ekim 1909 tarihli belge (BOA, EV.MKT.03332-0068)

Benzer bilgileri Başkanlık Osmanlı Arşivinde 22 Ekim 1909 tarihli bir belgede de görülmektedir. Bu belgeden Dikman karyesinde Cuma ve bayram namazlarının kılınabileceği bir cami olmadığından eshab-ı hayrattan Develi zade el-Hac İbrahim Ağa köye yeni bir cami ve inşa eylediği yapılan imtihanla hatiplik görevinin İbrahim Ağa'nın oğlu Süleyman'a verildiği anlaşılmaktadır. (BOA, EV.MKT.03332-0068)

6. CAMİNİN TANITIMI

Doğudan batıya doğru hafifçe yükselen bir arsaya düzeltilerek yapılan caminin batısı diğer cephelerden daha yüksekte kalmıştır. Caminin güney ve doğusundan yol geçmektedir. Caminin kuzeyi ve doğusu moloz taş duvarla çevrilidir. Doğudan basit bir kapı ile cami avlusuna girilir. Avlunun ahşap kapı kanatları muhtemelen ilk yapılışından kalmış olup, üzerinde baklavalı ikişer tabla vardır. Avlunun kuzey doğusuna betonarme hela ve abdest alma yeri bulunmaktadır. Avlunun dışına da yakın bir zamanda şadırvan yapılmıştır. Helanın yerindeki sütun şeklindeki ezan taşı avlu dışına çıkarılmıştır. Avlunun batı kenarında bulunan iki katlı imam evi, yakın zamanda yıkılarak, biraz gerisine camiden ayrı bir yere yapılmıştır. Avluda bir dut ağacı ve iğne yapraklı ağaçlar bulunmaktadır.

Zemini diğer cephelere göre yüksekçe olan caminin batı tarafındaki hazire camiyi yaptıran İbrahim Ağa ve yakınlarının mezarları bulunur. Haziredeki İbrahim Ağa'nın sanduka şeklindeki mezarı dışındakiler sade mezarlardır. İbrahim Ağa'nın sandukası altta iki başta dar, iki yanda geniş yassı birer taş dikey olarak konulmuş, üzerleri iki adet taşla kapatılarak sanduka oluşturulmuştur. Üstteki iki yassı taşın baş tarafına altı dikdörtgen

prizma üstü kaba bir sarık şeklinde işlenmiş taş bulunmaktadır. Bu taşın üç tarafında kitabe olmakla birlikte yosun sebebi ile üstte, Hacı İbrahim Ağa 1334/1915-16 yılında vefatı dışındaki yazılar okunamamaktadır. Cami haziresinde toplam 8 mezar olup, bunlardan İbrahim Ağa'nın mezarı dışındakiler sade toprak mezarlardır (Görsel 10-11).

Görsel 10-11: Cami Haziresinde İbrahim Ağanın mezarı.

Boyuna dikdörtgen planlı caminin üzeri geniş saçaklı bir ahşap çatı ile örtülüdür (Görsel 12). Saçak altlarına çıta ile baklava dilimleri yapılmıştır. Çatısı alafranga kiremit kaplıdır. Duvarları dışta düzgün kesme taşla, içte sıva ile kaplıdır. Caminin ikişer pencereli doğu ve batı cepheleri ile penceresiz güney ve kuzey cepheleri bir birine benzer. Yapının bütün cepheleri düzgün kesme taş örgü ile dikkat çekmektedir. Ancak yapıya girerken karşılaşılan doğu cephesine, diğerlerine göre daha fazla özenildiği görülür.

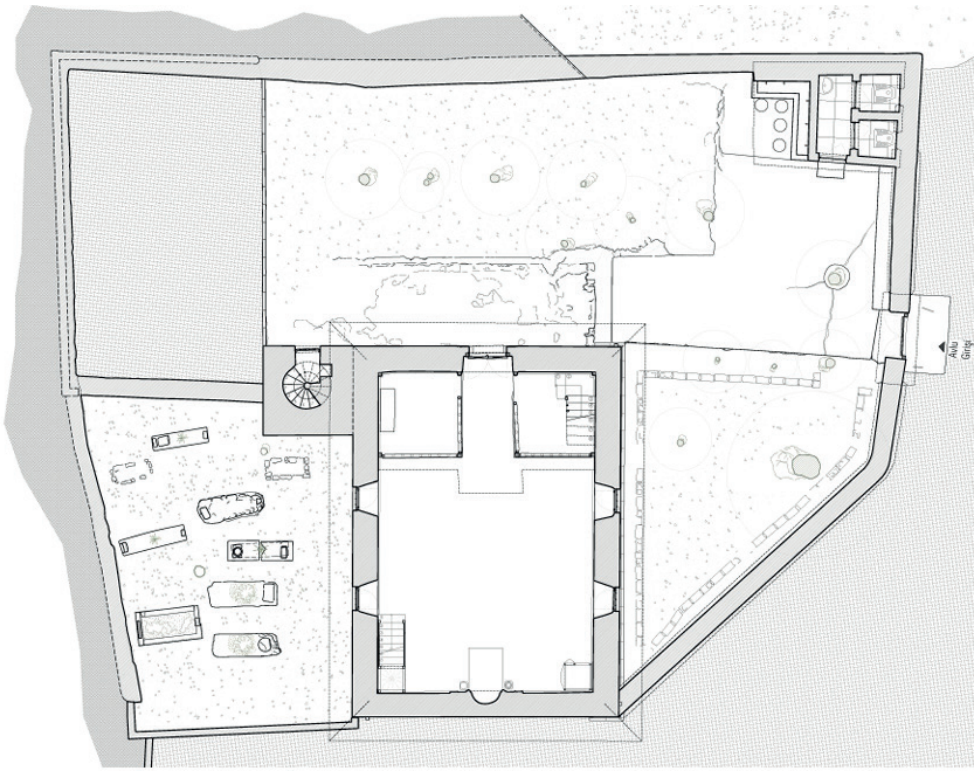

Görsel 12: Dikmen Köyü Camii planı

Doğu cephedeki kemerli iki pencere harimi, gerideki dikdörtgen küçük pencere mahfeli aydınlatır. Kemerli pencereler, iki yanda birer lento, üstte tek parça halinde altı kemer şeklinde oyulmuş, üç adet taş kullanılarak meydana getirilmiştir. Kemer taşlarının ortasına kabartma olarak kilit taşı şekli verilmiştir. Buraya da daire içinde kalan, mer-

kezinde de daire olan 6 kollu birer yıldız işlenmiştir. Kemerli dört adet pencerede demir doğrama, geçmeli parmaklık takılıdır. Cephedeki kesme taş örgünün en altında kalın yarım yuvarlak bir silme bulunmakta, güney ve kuzey cephelerde bir metre kadar devam etmektedir. Silmenin altında moloz taş örgülü temel görünmektedir.

Bu cephenin karşısındaki batı cephe arazi yapısı sebebiyle, pencere altına kadar doludur. Diğerinden faklı olarak lentoların üstündeki kemer beş adet taştan oluşmakta, kilit taşında bir motif bulunmamaktadır. Bu cephenin kuzey tarafındaki minare 1965 yılında betonarme kaide üzerine betondan tuğla taklidi malzeme ile yapılmıştır.

Caminin sade ve sağır güney cephesinde hiçbir açıklık olmayıp dışa tamamen kapalıdır. Kuzey cephede de ortadaki kapı dışında bir açıklık bulunmamaktadır.

Son cemaat yeri yapılmayan camiye bir ara eklenmiş olan sundurma sonradan kaldırılmıştır. Bu cephede kapı açıklığının çevresine, yüzeyden taşmayan bir taç kapı işlenmiştir. Kapının iki yanında tek parça birer lento taşı bulunmaktadır. Lento üzerinde altta kemerli küçük bir pano işlenmiştir. Bu panonun solundan başlayarak, biraz yukarıda panonun üstüne döndükten sonra bitiminde tekrar yukarı doğru dönen ince bir kaval silme bulunmaktadır. Lentonun üstünde başlayan kemerin kilit taşına daire içinde basit bir çiçek işlenmiştir. Lentodan başlayan kaval silme kemeri geçtikten sonra kitabe taşının üzerinden yatay olarak geçerek kapıyı çevreler. Caminin yapım kitabesi dört satırdır. Kitabenin ilk satırının sağına yıldız, soluna bir çiçek, son satırının iki yanında üçer sivri üçgen dilimi işlenmiştir. Ayrıca kapıyı çeviren silmenin üst kısmının iki tarafındaki simetrik birer taştaki silme, devam edecek bir süsleme varmış gibi görünüyor. Cephenin sağ köşesinde duvar kalıntısı gibi bir çıkıntı var. Kuzey cephede kapının sağındaki mermer parçası yapıdaki tek devşirme malzemedir. Minarenin kapısı bu cephenin sağ kenarına açılır (Görsel 13-14).

Görsel 13-14: Dikmen Camii kuzey cephesi ve detayı

Caminin ahşap kapı kanatları simetrik olarak şekillendirilmiştir. Kapı kanatlarında ortada uzun dikdörtgen, alt ve üstte kare birer pano bulunmaktadır. Orta panoların iki ucuna bitkisel bir süsleme, kare panolara birer çiçek işlenmiştir. Kanatların içe gelen yüzleri sadedir. Kapı yağlı boya ile renklendirilmiştir.

Caminin içi dışındaki sadeliğe karşılık, yoğun bir işçilikle meydana getirilmiş, süslü bir harim karşımıza çıkar ve şaşırtır. Ahşap tavanı ve kalem işleri yoğun bir süslemeye sahiptir. Yazı ve süsleme ustası içte kapının üstüne, “Tosyalızâde Ali Vefâ Efendi” şeklinde ismini yazmıştır.

Kuzey kısmında bulunan iki katlı ahşap mahfeli, ikisi ortada, ikisi duvarlara bitişik ince ahşap direkler taşımaktadır. Direklerin üstündeki tahtalarla şekillendirilmiş başlıklar, aralarında geniş birer kemer oluşturmuştur. Başlıkların yüzüne kalem çiçek motifleri işlenmiştir. Mahfelin üst katına kuzey doğu köşedeki bir merdivenle çıkılır. Mahfelin alt ve üst kat tavanları çıtalarla karelere bölünmüştür. Alt katta sekizgen bir göbek vardır. Mahfelin ortasından öne doğru balkon çıkıntısı uzanır. Mahfel ve merdivenin tornada çekilmiş yuvarlak ahşap korkulukları üzerinde yer yer boğumlar vardır (Görsel 15).

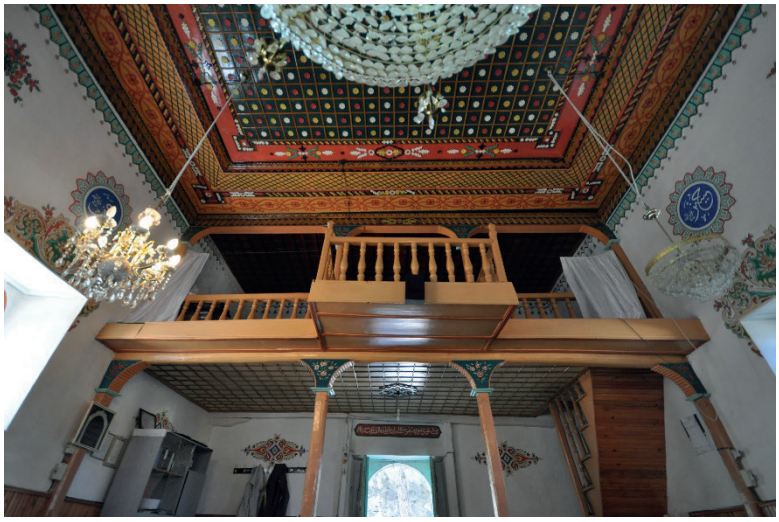

Görsel 15: Dikmen Camii mahfel ve tavanı

Beyaz sıva ile kaplı olan caminin dikdörtgen formlu pencereleri yanlara doğru genişlemektedir. Duvarların alt kısmı dört tarafta ahşap lambri kaplanmıştır. Duvarların tavanla birleştiği yerde dört tarafı, ucu yuvarlak, alçı ile yapılmış, dilimli bir kabartma silme dolaşır. Her dilimin ucu ve üzeri ayrıca çeşitli kalem işi bitki motifleriyle süslenmiştir. Yan duvarlarda zengin kalem işi süsleme ve yazılar görülür. Pencere üstü seviyesinde çevreleri bitkisel süslemeli yuvarlak daireler içinde Allah, Muhammed ve dört halifenin isimleri yazılmıştır. Mihrap nişinin üstünde ve daha üstte iki panoda mihrap ayetleri yazılıdır. Yazılar boya ile sülüs hatla yazılmıştır. Ön ve yan duvarlarda yazılı madalyonların arasında, pencere aralarında ve üstlerinde, mihrabın iki yanında ve mahfelin gerisinde buket ve vazo şeklinde kompozisyonlar yapılmıştır. Çeşitli renk ve motiflerin kullanıldığı bu süslemelerde bitki ve çiçek figürleri yapılmıştır.

Yarım yuvarlak nişli mihrabın üç yanını dolaşan iki sıra halindeki alçı süsleme frizinde, dışta dal, içte iri çiçek dizilerini andıran bir süsleme görülür. Bunların biri yeşil, diğeri açık pembe renklidir. Silmelerde kabartma şeklinde süslemeler mevcuttur. Mihrap nişinin iki kenarında, açık kırmızı renkli yuvarlak birer sütünce yerden yukarı doğru uzanmakta, üstte incelerek kemeri teşkil etmektedir. Nişin üst kısmı bir vazodan çıkan iri ve küçük çiçeklerle doldurulmuş, iki kenarına gül demeti işlenmiştir. Bunun dışında dıştan iki tane silme dolaşıyor (Görsel 16).

Görsel 16: Dikmen Camii mihrap ve minber

Mihrabın iki yanında orta boy birer metal şamdan konuluştur. Kare kaideden sonra yukarıda boğumlar yaparak yükselen tunç şamdanlarda 1318/1901 yılında Develi oğlu Hazı İbrahim Ağa'nın vakfettiği yazılıdır. Güney batı köşede yer alan, çeşitli renklerde boyanmış, küçük ahşap minber, kapısı ve köşk kısmı ile nispeten sadedir. Karşı köşesindeki çeşitli renklerde boyanmış, kürsü de sade görünümlüdür Görsel 16, 18-19).

Caminin en dikkat çeken yeri, bir bütün olarak ele alınarak tamamı işlenmiş ahşap tavanıdır. Tavan mahfel dışında iç mekânın üstünü örter. Tavan süslemesinde ahşaptan küçük küçük kesilerek yapılmış süsleme elamanları kullanıldığı görülmektedir. Duvarların bitimine doğru zikzak motifli bir sıra ahşap silme mahfel dâhil dörtkenarı dolaşır. Buradan sonra geniş

bir çıta üzerine boya ile yapılmış bitkisel bir motif tavanın dörtkenarını dolaşır. Daha sonra eğik olarak yerleştirilmiş aralarında çiçek ve yapraklar bulunan kibrit çöpü gibi ahşap parçaların oluşturduğu dar bir silme köşelerde boyalı silmenin üzerinde ortası çiçekli bir panoya dönüşür. Dar silmeden sonra düz bir tahtaya çizilmiş baklava motifli genişçe bir silme tavanın dörtkenarını dolaşır. Bun silmenin yarısı kadar bir genişlikte ince hatlar halinde dört çizginin oluşturduğu bir demet ve daha sonra genişçe bir silme üzerinde ahşaptan kesilmiş bitkisel motiflerin oluşturduğu bir silme tavanın dış çerçevesini meydana getirir. Tavanın ortasında çıtalarla karelere bölünmüş, her birinin merkezine birer çiçek yapılmış. Tavanın tam ortasındaki yuvarlak göbek bir çıta var. Çıtalarla karelere bölünmüş ve her karenin ortasına kırmızı, sarı ve beyaz renkli çiçekler yapılmıştır. Tavanın ortasında yuvarlak göbeğin dışını kenarı dilimli bir silme ile yaprak ve çiçeklerin olduğu ikinci bir silme dolaşır (Görsel 17).

Görsel 17: Dikmen Camii tavanı

Görsel 18-19: Dikmen Camii içinde kalem işi süslemeler

Daha sonra içi çiçek ve yapraklar olan panolar merkezi çevreler. Merkezindeki çiçek gibi bir motifle göbek tamamlanır. Çok canlı boyalar kullanılan süslemelerde kahverengi, sarı, lacivert, kırmızı, yeşil, siyah ve beyaz renkler görülmektedir.

7. DEĞERLENDİRME

Anadolu'nun her yeri gibi Balışeyh ilçesi tarih boyu çevresiyle etkileştiğinden buradaki mimari eserlerin benzerlerini çevresinde görmek mümkündür. Çevrede bulunan 15-18. Yüzyıllarda yapılmış olan camiler, genellikle dikdörtgen planlı, kagir duvarlı ve üzerleri toprak damlıdır. Daha sonra yapılan camiler çatılı olarak yapılırken eskilerin de damı üzerine çatı eklenmiştir. Çevredeki Keskin Hasan Dede Köyü Camisi gibi kubbeli

camiler farklı bir mimari tarza sahip olduğundan, Dikmen Köyü Camisi ile aralarında bir benzerlik aramanın faydası olmayacaktır.

Çevreden etkilenen Balışeyh camilerinin birbirleriyle benzer yönleri de vardır. Dikmen koyu Camii XIX. yüzyılın sonlarında, yörede en son yapılan bir camidir. Bu caminin yakın çevresindeki camiler XV-XIX. yüzyıllarda yapılmışlardır. Bunlar genellikle dikdörtgen planlı, kagir duvarlı ve üzerleri toprak damlı yapılardır. Daha sonra damalar çatı olmuştur.

Kalecik Şehsuvar Camii XV. yüzyılda yapılmış olması muhtemel bir yapıdır. Kareye yakın dikdörtgen planlı, son cemaat yeri olmayan caminin üzeri ahşap tavanlı, çatıyla örtülüdür (Görsel 20) (S.Erken 1983:472).

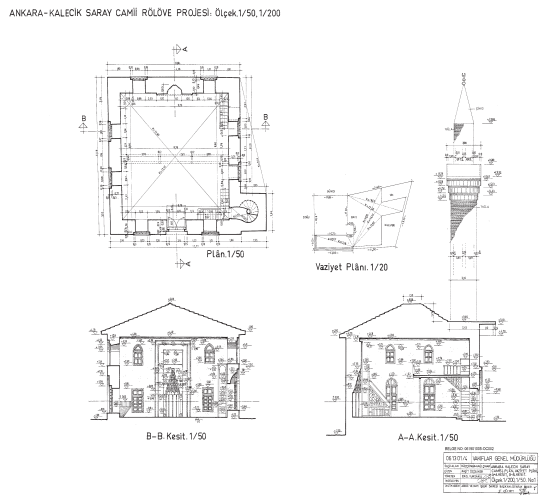

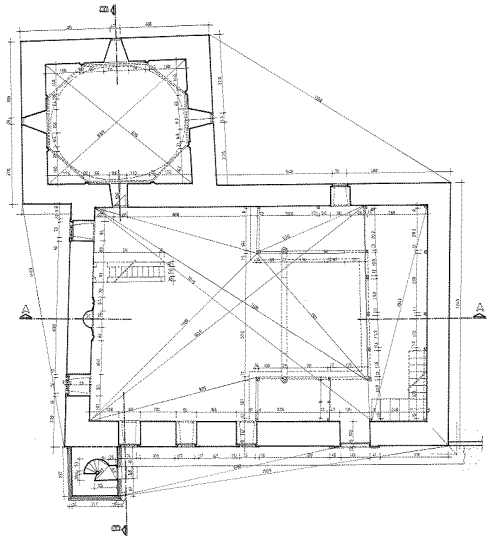

Görsel 20: Kalecik Şehsuvar Camii (VGMA) Görsel 21: Sulakyurt Küçük Şami Camii (VGMA)

Dikmen köyü yakındaki Sulakyurt Yeşilyurt köyünde cami ve türbesi olan Şeyh Şami Akşemseddin'in halifesidir. Muhtemelen XV. yüzyılda yapılan cami dikdörtgen planlı, çatılı kagir yapı olup, son cemaat yeri yoktur. Kuzey cephesi kapalı olan caminin doğu cephesine türbesi bitişir (Görsel 21) (S.Erken 1983:477)

Sulakyurt Yeşilyazı Köyü (Küçük Şami) Camisi 1531 yılında yapılmıştır. Dikdörtgen planlı yapının duvarları kesme taştır. Kuzeyi kapalı olan caminin son cemaat yeri yoktur. (S. Erken1983:476)

Balışeyh ilçesinin Koçubaba köyünde yaşamış bir Türkmen bilgesi olan Koçu Baba'nın camisi ve türbesi günümüze kadar gelmiştir. Koçu Baba Camisi dikdörtgen planlı, çatılı bir yapıdır. XV. yüzyılda yapılmış, bölgede bilinen en eski camilerden biridir. (S.Erken 1983:513; D. Özgür 2019:46)

Balışeyh Beyobası köyü Camisi yılında yapılmış, dikdörtgen planlı, çatılı, iki yanı kapalı son cemaat yeri ve minaresi olan bir yapıdır. Balışeyh İzzeddin köyü Camisi dikdörtgen planlıdır, kitabesi yoktur. Duvarları dışta kesme taştır. Beden duvarlarını yarım yuvarlak kalın bir silme dolaşır. Caminin iki tarafı kapalı son cemaat yeri vardır. (D.Özgür 2019:55) Develioğlu Camisinin beden duvarlarındaki yarım yuvarlak kalın silme uygulamasının bir benzerini de İzzettin Köyü Camisi'nde görmekteyiz.

Sulakyurt Şeyh Şami Camisi, Sulakyurt Yeşilyazı Köyü Camisi Develioğlu Camisi gibi son cemaat yeri olmayan camilerdir. Keskin Cankurtaran Köyü Camii dikdörtgen planlı, çatılı bir yapı olup, caminin güney cephesi tamamen sağırdır.

Develioğlu Camisi Anadolu cami mimarisi geleneklerine uygun bir yapıdır. Dikdörtgen planlı, kagir bir yapı olan Dikmen Köyü Camisinin belirgin mimari özellikleri süslemeleri, çatılı ve güney cephesinin tamamen kapalı olmasıdır. Bunun yanında son cemaat yeri ve minaresinin olmayışı da önemli birer özelliktir. Küçük bir yapı olduğundan, sadece iki yanda tek sıra halinde yer alan pencerelerle aydınlanmasına karşılık, içi karanlık değildir. Develioğlu Camisi süslü ahşap tavanı ve kalem işi süslemeleriyle çevrenin en fazla bezemeyle süslenmiş yapısıdır. Ön ve yan duvarlarda yazılı madalyonların arasında, pencere aralarında ve üstlerinde, mihrabın iki yanında ve mahfelin gerisinde buket ve vazo şeklinde kompozisyonlar yapılmıştır. Çeşitli renk ve motiflerin kullanıldığı bu süslemelerde bitki ve çiçek figürleri yapılmıştır.

Develioğlu Camisi'nin kalem işi süsleme ve yazılarını, Sultan Abdülmecid zamanında Çerkeş Kadısı olan Tosyalı zade Ali Vefa Efendi yapmıştır. 28 Temmuz 1898 tarihinde tamamlanan kalem işleri caminin ön ve yan duvarlarda madalyonların arasında, pencere aralarında ve üstlerinde, mihrabın iki yanında ve mahfelin gerisinde de buket ve vazo şeklindeki bitki ve çiçek figürler olan kompozisyonlarda, çeşitli renk ve motifleri kullanılmıştır. Develioğlu Camisi'nin kalem işi süsleme ve yazılarının benzerini yine Tosyalı zade Ali Vefa Efendi'nin süslediği Çankırı'da üç adet kubbeli yapıda görüyoruz. Bu yapıların en büyüğü 1895 tarihli Çankırı, Kurşunlu Dumanlı Köyü Şaban Ağa Camisidir (Görsel 23). Ali Vefa Efendi'nin yazdığı usta kitabesi kapı üstünde yer alır. "Haze'l camii kütb ve nakş Ali (Vefa) Efendi el-urûf Tosyalı zade bi neferallahü len sene 1313" yazılıdır. Kare planlı caminin köşelerindeki yuvarlak kemerli tromplarla kubbeye geçilir. Beden duvarlarında iki sıra, kubbe eteğinde birer sıra kemerli pencere vardır. Yapı büyük olduğundan kalem işi süslemeler oldukça yoğundur. Dikmen Camisi gibi pencerelerin üzerinde panolar halinde, aralarında çiçekli vazo olarak yapılmış süslemeler vardır. Caminin kubbesinin ortasındaki yuvarlak göbekte daireler içinde stilize bitki görülür. Bunun etrafına çiçekli vazolar serpiştirilmiştir. Köşelerdeki trompların geniş bir kısmı renkli kalem işi süslemeler işlenmiştir. Mihrap Dikmen camisinin daha sadesidir.

Caminin içindeki yazılar da Dikmen Camisine benzeyen 1899 tarihli, Çankırı Korgun İlçesindeki Doğu Mahallesi Camisi, Dikmen Camisi gibi küçük bir yapı olmakla birlikte, üzeri kubbe ile örtülü olması sebebiyle, caminin içinde yapılan yazı ve süslemeler daha fazladır. Bilhassa kubbesin de yazı ve süsleme bakımından Dumanlı Şaban Ağa Camisi ile benzerlik gösterir. Burada farklı olarak kubbe Tosyalızâde Ali Vefâ Efendi'nin Çankırı Hacı Murad-ı Veli Türbesi'ndeki kitâbesi Tosyalızâde Ali Vefâ Efendi'nin Çankırı Dumanlı Köyü Câmii'ndeki kitâbesi eteğine kuşak halinde Ayetelkürsi yazılmıştır (Görsel 22). Pencere aralarında da bazı yazı panoları vardır. Mihrap nişindeki aynı yoğunluktaki süsleme, iki yana giden dalların bir halkaya geçmesiyle farklıdır. Nişin kenarını daha basit bir silme dolaşır.

Görsel 22-23: Çankırı, Korgun Doğu Mah.Cami (1899)-Kurşunlu Dumanlı Köyü Camisi (1895)

Çankırı, Eldivan Seydi Köyü Hacı Murad-ı Veli Türbesinde "Kütüp ve nakş Ali Vefa Efendi el-mağruf bi Tosyalı sene 1302" yazılıdır. Kubbe göbeğinde merkezin etrafında bir çiçek dizisi, çevresinden sarkan püsküller vardır. Eteklerin de stilize yapraklar bulunmaktadır. Kubbe kasnağında çiçekli vazolar dizilidir. Kubbe eteğini bir yazı kuşağı dolaşır. Tromp aralarında 3 adet sülüs bir adet kûfî yazı vardır. Yazıların tamamında güzel bir hat ustalığı görülür. Köşelerdeki tromplarda kıvrımlı bitki figürleri işlenmiştir. Murad-ı Camisi duvarlarını kaplayan süslemeler muhtemelen farklı bir ustanın işi olmalıdır. Küçük kubbeli bir yapı olan Çankırı, Kurşunlu Hasan Hoca Köyü Camiinde isimsiz bir ustanın kalem işleri vardır. Direk başlıklarındaki çiçekli bezeme Dikmen Camisi ile aynı geleneği sürdürmektedir.

Kalecik Gökçeören Köyü Camisi de süslü bir yapı olmakla birlikte Develioğlu Cami-

si yanında sade kalır. Ahşap tavanın ortasında dairesel formda ışınsal bir göbek yer alır. Tavanın diğer kısımları yine küçük çıtaların kareler şeklinde birleşmesinden oluşan bir bezeme şeklindedir.(N.Dağ - S.İnan 2015:240)

8. Sonuç

Dikmen Köyü Develioğlu Camisi Anadolu cami mimarisi geleneklerine uygun olarak yapılmıştır. Caminin belirgin mimari özelliği süslemeleridir. Küçük bir yapı olduğundan az sayıdaki penceresine rağmen içi karanlık değildir. Develioğlu Camisi süslü ahşap tavanı ve kalem işi süslemeleriyle çevrenin en fazla bezemeyle süslenmiş yapısını tanımış olduk.

XIX. Yüzyıl sonunda Develizâde Hacı İbrâhim Ağa tarafından yaptırılan, Tosyalızâde Ali Vefâ Efendi isimli bir sanatçının süslediği bir eserdir. Nakkaşın geniş bir çevrede başka yapıları da süslemiş olması önemlidir.

Dıştan sade görünümlü bir yapı olan Dikmen Köyü Camisi süslü ahşap tavanı ve kalem işi süslemeleriyle çevrenin en fazla bezemeye sahip yapısıdır. Dikmen köyü camisinin tarihi Orta Anadolu'daki bir köyün kuruluşunun hikâyesini de öğrenmiş oluyoruz.

Kaynakça

Akbaş, Lütfü, (2006). Vakfiyelerine Göre Kalecik ve Kalecik Keskini Vakıfları, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Akgün, Seda Nehir, (2014). Keskin Cankurtaran Köyü Camisi Koruma Projesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Dil. Ens. Yüksek Lisans Tezi.

Dağ, M.Nuri-İnan, A.Sanem, (2015). *Ankara Vakıf Eserleri*, Ankara.

Çulpan, Cevdet, (1975). *Türk Taş Köprüleri*, Ankara.

Erken, Sabih, (1983). *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, 1, s.513-514.

Kılcı, Ali, (1985)." Demirşeyh Türbesi", *Vakıflar Dergisi*, Sayı 19, Ankara, s. 179-184).

Kankal, Ahmet, (1998)."Kırıkkale Tarihine Dair Araştırmalar I: İskân". *Osmanlı Tarihi Araştırmaları Merkezi Dergisi*, s.9-26.

Kankal, Ahmet, (2013)."XVI. Yüzyılda Kırıkkale ve Çevresinde Yerleşme ve Nüfus".

Geçmişten Geleceğe Kırıkkale Tarihi ve Halk Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 3-31.

Osmanlı Belgelerinde Kalecik .(2015). İstanbul: Kalecik Belediyesi yayını.

Osmanlı Arşiv Belgelerinde Kalecik 2. (2016). Ankara. Kalecik Belediyesi yayını.

Özgür, Damla, (2019). Kırıkkale'de Türk Devri Eserleri, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Göke, Serap- Ekinci, Sultan Ebru - Atar, Metin, (2013). *Kırıkkale Kültür Turizm Envanteri*, Ankara.

Şimşek, Birsen, (2012). Dünden Bugüne Kırıkkale ve Çevresinde Türkmen Aşiretleri, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

Topkaraoğlu, Nadir, (1991). Çankırı Merkez ve İlçelerinde Eski Eser Tespit Çalışmaları, VIII. *Vakıf Haftası Bildirileri*, Ankara: s. 253-164.

Türkay, Cevdet, (1979). *Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İstanbul.

Yalçın, Alemdar -Yılmaz, Hacı, (2002). "Kargın Ocaklı Boyu İle İlgili Yeni Belgeler", *Hacı Bektaşi Veli Araştırma Dergisi*, 8, 21, s.13-94.

Yalçın, Alemdar-Yılmaz, Hacı, (2002)."Pehlivanlı Oymağı'na Ait Yeni Belgeler", Ankara: *Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 22, s. 1-7

Karpuz, Haşim, (2021). *Anadolu Köy Odalarından Örnekler*, Ankara.